

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
доктору педагогічних наук, професору
РЯБОВІЙ Золі Вікторівні

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата педагогічних наук, доцента,
професора кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти»**

МАХИНІ Тетяни Анатоліївни

рецензента на дисертаційне дослідження БОРОВИКА АНДРІЯ
ОЛЕКСАНДРОВИЧА на тему «ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА
СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Ступінь актуальності обраної теми. Сучасні умови реформування освітньої галузі вимагають підготовки висококваліфікованого вчителя, здатного до саморозвитку, здатного приймати нестандартні рішення в екстремальних ситуаціях, здатного до впровадження інноваційних форм та методів навчання, вчителя, який виступає головним фасилітатором освітнього процесу та спонукає сучасне покоління до здобуття нових знань, які будуть сприяти розвитку української культури та нації в цілому.

Ураховуючи все зазначене, дисертаційне дослідження А. О. Боровика «Формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки» є актуальним у контексті розвитку професійного становлення вчителя Нової української школи.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми «Проектне управління розвитком соціально-економічних та інформаційних систем в умовах діджиталізації» (РК 0122U000096), керівник теми: канд. пед. наук, доц. О. Дубініна) (с.30).

Зміст дисертації та її виклад свідчать про завершене наукове дослідження, у якому розв'язано поставлені науково-практичні завдання.

Обґрунтовуючи актуальність дослідження, А. О. Боровик логічно вибудовує стратегію наукового пошуку, коректно визначає мету, об'єкт і предмет дослідження, а для досягнення встановленої мети доцільно визначає основні завдання та методи дослідження. Дисертація має чітку структуру, науково виважену й логічно вибудовану; складається зі вступу, трьох розділів, які є завершеними та взаємопов'язаними, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність теми дослідження, визначено його мету, основні завдання, об'єкт, предмет, методи наукового пошуку; висвітлено наукову новизну, практичне значення та представлено результати впровадження.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Ознайомлення зі змістом дисертації, основними науковими працями А. О. Боровика дало змогу визначити найбільш істотні теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації, які мають наукову новизну. Зокрема, вперше уточнено зміст і структуру дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін в контексті визначених критеріїв (мотиваційно-ціннісний, процесуально-діяльнісний, інформаційно-комунікаційний, комунікативний, особистісно-творчий, професійно-рефлексивний) та рівнів (високий, достатній, середній, низький) сформованості досліджуваної компетентності; визначено педагогічну сутність поняття «дослідницька компетентність майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін», що ґрунтується на траєкторії індивідуального та професійного розвитку вчителя, та, в свою чергу, відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень володіння методологією наукових досліджень та системного залучення здобувачів освіти до виконання науково-дослідницьких проєктів у межах дисципліни, формуванні національної свідомості та патріотизму у процесі фахової підготовки; узагальнено педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки (забезпечення дослідницької спрямованості змісту дисциплін за освітньою програмою 014.03 «Середня освіта (Історія)»; занурення майбутніх вчителів історії в активну позанавчальну проєктно-дослідницьку діяльність в межах реалізації вибіркової компоненти за ОП; усвідомлення майбутніми вчителями на рівні переконань значущості дослідницької компетентності для професійної діяльності, формування національної свідомості та патріотизму у процесі фахової підготовки, впровадження в практику ЗВО методичних рекомендацій «Дослідницька діяльність вчителя історії: теорія і практика»); розроблено, науково обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність впровадження моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, яка в своїй структурі містить взаємопов'язані блоки (цільовий, змістовий, організаційно-технологічний, результативний), відображає педагогічні підходи і принципи професійної підготовки майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін, визначає педагогічні умови, які сприяють формуванню дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки, засоби, форми і методи їх реалізації, розкриває структурні компоненти та визначає критерії й рівні сформованості дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі професійної підготовки; набули подальшого розвитку розроблений навчально-дидактичний інструментарій щодо формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі фахової підготовки; розроблено та впроваджено в практику закладів вищої освіти програму з навчальної дисципліни «Сучасні підходи до організації дослідницької діяльності учнів з історії».

Основні положення та результати дисертаційного дослідження були впроваджені в освітній процес Українсько-угорського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Довідка № 10 від 16.05.2024 р.); Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана

Франка (Довідка № 649 від 27.05.2024 р.); Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (Довідка № 42/24 від 23.05.2024 р.).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків, рекомендацій, які захищаються. У процесі рецензування дисертаційного дослідження А. О. Боровика нами було зроблено висновок, що автором здійснено вдалий підбір методів дослідження, що забезпечило високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Їх виділення, обґрунтування, доцільність і логічність використання вказують на наукову зрілість здобувача. Достовірність наукових положень забезпечена: професійним вирішенням автора низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожний наступний розділ чи параграф органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його; використанням широкої джерельної бази за темою дисертації та достатнім масивом аналітичних даних.

У першому розділі – «Теоретичні аспекти формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки» автором охарактеризовано науковий дискурс проблеми формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін на основі педагогічної літератури та практики. Визначено сутність і структуру дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін.

Автором виділено ряд характеристик освітнього середовища закладу, які сприяють формуванню дослідницької компетентності майбутніх вчителів на основі аналізу зарубіжного досвіду, зокрема: практико-орієнтованість освітнього процесу, інформаційна насиченість, постійний зв'язок ЗВО з базами практики, наступність «педагогічна теорія – педагогічна практика», участь викладачів ЗВО в практичній діяльності.

У другому розділі дослідження «Методика формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки» автор представив модель формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі фахової підготовки, що включає чотири змістовних блоки: цільовий блок, змістовий блок, організаційно-технологічний блок та результативний й відображає педагогічні підходи і принципи професійної підготовки майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін, визначає педагогічні умови, які сприяють формуванню дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки, засоби, форми і методи їх реалізації, розкриває структурні компоненти та визначає критерії й рівні сформованості дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі професійної підготовки. На підставі аналізу нормативних документів підготовки майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін і освітніх програм А. О. Боровик визначає критерії та показники оцінювання сформованості дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, які дозволили обґрунтувати результативність впровадженої ним моделі в освітній процес експериментальних ЗВО.

Заслужовують на увагу, визначені на основі аналізу наукової літератури визначені автором педагогічні умови формування дослідницької компетентності

майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, серед яких – забезпечення дослідницької спрямованості змісту дисциплін за освітньою програмою 014.03 «Середня освіта (Історія)»; занурення майбутніх вчителів історії в активну позанавчальну проектно-дослідницьку діяльність в межах реалізації вибіркової компоненти за ОП; усвідомлення майбутніми вчителями на рівні переконань значущості дослідницької компетентності для професійної діяльності, формування національної свідомості та патріотизму у процесі фахової підготовки, впровадження в практику ЗВО методичних рекомендацій «Дослідницька діяльність вчителя історії: теорія і практика».

У третьому розділі «Експериментальна перевірка моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки» автором представлено та обґрунтовано методiku організації експериментального дослідження за відповідними етапами. Наведені дані кількісного та якісного аналізу результатів експериментальної роботи за встановленими критеріями та обраним діагностичним інструментарієм дисертанта переконують у результативності впровадження в освітній процес моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки.

Результати дисертаційного дослідження відображено в загальних висновках, які є достовірними та корелюються з висновками до кожного розділу та відображають досягнення мети та виконання завдань дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях. Для розв'язання поставлених завдань дисертантом було опрацьовано 168 наукових джерел, з них 21 іноземною мовою. Теоретичні положення та висновки результатів дисертаційного дослідження відображено у 12 друкованих праць, із них – 8 одноосібні (з яких 4 – у провідних наукових фахових виданнях України, що входять до категорії «Б», 8 – в інших журналах та збірниках – матеріалів конференцій. Апробація результатів дисертації, основні результати дослідження представлено в доповідях та обговорено на 10 Міжнародних та 7 Всеукраїнських конференціях.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Дисертаційна робота А. О. Боровика перевірена на унікальність тексту за допомогою автоматизованої системи «Unichesk», що не виявило порушень академічної доброчесності (ID перевірки 1016312232).

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження А. О. Боровика звертаємо увагу на деякі дискусійні питання.

1. Попри те, що у роботі представлено ґрунтовний аналіз досвіду формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки у системі освіти Республіки Польща (с. 66, с. 73-75, с. 81-82, с. 97-98), серед завдань дослідження відсутнє завдання щодо вивчення даного досвіду ні в Республіці Польща, ні закордоном.

2. Текст параграфу 1.2. не зовсім відповідає його назві. Зокрема, не зовсім зрозуміла логіка присутності у параграфі під назвою «Сучасний стан і особливості формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»

аналізу освітньої програми для спеціальності «Вчитель» в польській системі освіти (с. 66-67), оскільки у роботі надалі є відповідний параграф, який передбачає вивчення зарубіжного досвіду. Вважаємо, що робота значно виграла б, якби автор у даному параграфі зосередився виключно на аналізі українського досвіду формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки ЗВО України.

3. Автор, аналізуючи у параграфі 1.3. «Зарубіжний досвід формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки», більшої мірою зосереджується на освітній системі Польщі. Ми погоджуємося, що досвід Польщі, у якій продовж багатьох років триває дискусія на тему міжкультурної освіти, у розрізі дослідження вартує уваги, проте заявлена назва параграфу передбачає більш детальний огляд вивчення досвіду формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки інших європейських країн. Так само, хотілося б зрозуміти вибір автора щодо Батумського державного університету імені Шота Руставелі, який було покладено в основу аналізу досвіду формування дослідницької компетентності майбутніх педагогів у Грузії (с. 76-79). Чому саме їх досвід вартує уваги у контексті підготовки майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін.

4. Цілком погоджуючись із думкою автора, що нові можливості (відкритість, доступність) для формування дослідної компетентності майбутніх вчителів історії, надають студії онлайн-освіти та освітні проекти EdEra, Prometheus, освітні курси компанії EdPro, Всеосвіта тощо (с. 80), вважаємо, що робота значно б виграла, як би автор більш глибоко проаналізував можливості інтеграції масових відкритих онлайн курсів, представлених на україномовних платформах в освітній процес підготовки, а також проаналізував можливості використання світових МВОК за історичним напрямом.

5. Поділяючи думку автора про те, що на формування дослідницької компетентності позитивно впливає залучення майбутніх вчителів історії до різних програм академічної мобільності, що є невід'ємною частиною розвитку сучасної вищої освіти та формує компетентних, культурно освічених та глобально орієнтованих фахівців (с. 80-81), вважаємо, що робота значно б виграла, якби здобувач, проаналізував широкий спектр можливостей для академічної мобільності здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників в Європі та/або за її межами у контексті закладів освіти, що безпосередньо здійснюють підготовку таких фахівців у тому числі експериментальних закладів (Київському національному університеті імені Т. Шевченка, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Ужгородському національному університеті та Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка), а не обмежився лише досвідом ДЗВО «Університет менеджменту освіти», що поки має досвід академічної мобільності за спеціальностями «Соціальна робота» та «Економіка».

6. Цілком логічно, що при розробці моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки автор запланував уточнити дефініції «модель», «моделювання» та «модель формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки». Проте вважаємо, що

автор трохи заглибився в теоретичний аналіз перших двох понять (с. 101-110), у той час, як варто було б більш глибоко приділити увагу сутності останньої ключової дефініції дослідження.

7. У параграфі 2.3. «Критерії та показники оцінювання сформованості дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки» здобувач перераховує компоненти проєкту стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, оприлюднені у даному документі (с. 136-140). Вважаємо, що можна було б обмежитися посиланням на джерело (це б, в свою чергу, зменшило відсоток запозиченого тексту у дисертаційному дослідженні), приділивши більше уваги компонентам дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії крізь призму цих компонент, окреслених в освітній програмі.

Висловленні зауваження носять рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного А. О. Боровиком дисертаційного дослідження.

Висновок. Дисертаційна робота Боровика Андрія Олександровича на тему «Формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки» виконана на належному теоретико-методологічному рівні, є самостійним, логічним, завершеним дослідженням актуальної проблеми; відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент
професор кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти
Навчально-наукового інституту
менеджменту та психології
Державного закладу вищої освіти
«Університет менеджменту освіти»

Тетяна МАХИНЯ

